

СЕКЦІЯ 7. РОМАНСЬКІ, ГЕРМАНСЬКІ ТА ІНШІ МОВИ І ЛІТЕРАТУРА

Іванченко М. Ю.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри технічного перекладу*

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
м. Львів, Україна

МОДЕЛЮВАННЯ ЛІНГВОКОГНІТИВНОЇ СТРУКТУРИ КОНЦЕПТУ

На сучасному етапі лінгвістичних досліджень у центрі уваги перебуває категорія знань, що створює основу для вивчення лінгвокогнітивної структури концепту. Об'єктивна реальність стає доступною людині лише через суб'єктивізацію в її свідомості. Оскільки пізнаючи об'єкти, людина не пасивно копіює, а конструює їхні образи, які відповідають, а точніше, зумовлені її, людини, свідомістю [3, с. 315]. Однією з провідних галузей когнітології є лінгвістика. Головною когнітивною властивістю мови є не тільки передача інформації про світ, її обробка, організація, збереження та репрезентація, а й забезпечення комунікативних процесів, у ході яких відбувається обмін знаннями [9, с. 56]. Завдяки чому зовнішній відносно свідомості об'єкт постає в мисленні та мові інакше, ніж він представлений у реальності. Таким чином, концептуальну базу концепту складають лінгвальні та екстралінгвальні знання етнокультурної спільноти про даний фрагмент концептуальної системи людини.

Проведення комплексного аналізу властивостей концепту як одиниці мови та мислення передбачає виявлення системи знань, цінностей і уявлень людини. Поставленої мети можливо досягнути завдяки поєднанню традиційних методів (зокрема, компонентного аналізу, аналізу словникових дефініцій, лексикометричного методу) для виявлення семантичних ознак концепту, спираючись на досвід людства, зафіксований у словниках, і концептуального, який звернений до знань про світ, тих когнітивних структур, які виражаються одним мовним знаком, що дало змогу виявити когнітивний зміст досліджуваного концепту. Використання цих двох підходів є необхідною умовою, оскільки у сучасній когнітивній лінгвістиці засобом опису знань є перш за все мовні одиниці.

Будь-яке мовне явище є універсальним, годі як характер його вербального вираження зумовлений лінгвокультурним, національним та соціальним середовищем [7, с. 298]. Виявити механізми мовного вираження певних екстралінгвальних явищ чи об'єктів в межах певної лінгвокультури можливо тільки через пізнання його когнітивної структури [2, с. 118].

Така модель являє собою досвід когнітивно-лінгвістичного опису концепту. Людина, як істота соціальна не може не підпадати під вплив колективної свідомості. Більше того, вона у будь-якому випадку є представником певного колективу, і, природно, виражає його думку загалом, хоча її власна когніція залишається відносно індивідуальною [1, с. 92]. Таким чином, маємо можливість спостерігати взаємодію індивіду та соціуму. Продуктом такої взаємодії є метафора, джерела утворення якої є не універсальними, а пов'язані із особливостями культурного та історичного розвитку. Здійснюючи мовленнєво-мислительну діяльність, представники різних лінгвокультур по-різному сприймають позамовну дійсність, що об'єктивує їхню національну свідомість і дозволяє визначити когнітивні інтерпретації зовнішньої реальності [9].

Для того, щоб описати лінгвокогнітивну структуру концепту, можна спробувати описати його як мовне утворення, для якого характерною є польова структура. Як відомо,

польовий принцип, передбачає виділення ядра, що традиційно влючас в себе найбільш уживані мовні засоби, які як найточніше виражають певні категоріальні значення, та периферію, яка формується зі складових елементів із меншим ступенем інтенсивності вияву ознаки. Таким чином, лінгвокогнітивний аналіз варто проводити від власне концепту до засобів його вербалізації, а також від ключових слів та конститuentів базового прошарку концептополя до контекстуального вживання, що у подальшому дозволить реконструювати концепт відповідно до набору виявлених ознак.

Метафоричні засоби вербалізації концепту складають основу структури польової моделі, оскільки вони є узагальненим та опосередкованим вираженням певного явища за допомогою мови, що своєю чергою є результатом проходження даного явища крізь призму мислення, у процесі якого за допомогою мови матеріалізується не саме явище, а його опосередковане та узагальнене відображення [6, с. 12]. Більше того, є одним із основних засобів пізнання об'єктів дійсності, що виконує когнітивну, номінативну, художню та смислоутворюючу функції [10, с. 21]. Механізм утворення метафор полягає в утворенні порівнянь та уподібнень різноманітних явищ матеріальної та духовної культури [5, с. 419]. Тому через аналіз метафор ми маємо можливість виявити характер таких уподібнень у мовній свідомості нації.

Ядро та базовий прошарок концепту можливо виділити завдяки здійсненню аналізу словникових дефініцій лексем, що об'єктивують досліджуваний концепт у мові, семантична структура ключових слів-репрезентантів побудована в результаті виявлення максимальної кількості семем, які вони здатні позначити. До матеріалів тлумачних словників доцільно додати дані тезаурусів та синонімічних словників. Такий підхід зумовлений тим фактом, що аналіз семантики засобів вербалізації концепту дає нам можливість визначити його специфіку, виявити глибші та більш суттєві ознаки предметів та явищ, що формують відповідний концепт [4, с. 71]. Обрахування частки участі слова-репрезентанта в описі семантики кожного члена базового прошарку дасть можливість визначити його структурні параметри: ядро, бліжня та дальню периферію. За допомогою лексикометричних методів дослідження можна встановити характер семантичних відношень між лексемами базового прошарку концепту та коефіцієнт семантичного зв'язку.

Для уточнення, корегування словникових матеріалів варто додати приклади з різноманітних художніх текстів, які є зразками живого втілення мовного матеріалу, тобто, контекстуальною реалізацією досліджуваного концепту [8, с. 110]. Такий аналіз дає можливість виявити додаткові когнітивні ознаки концепту, коло асоціацій, пов'язаних із ним, простежити зміни у змісті концепту. Результати контекстуального аналізу варто доповнити мовним корпусом, до якого входять пареміологічний фонд, фразеологія, афоризми, включаючи систему усталених порівнянь, які зафіксували образи-еталони, властиві певній мові. Таким чином можливо виділити периферію концепту, що дасть можливість дослідити зміст, який вкладають носії англійської мови у певні поняття, встановити зв'язки, які існують у їхній концептосистемі, і, таким чином, місце досліджуваного концепту у національній картині світу.

Використання конкретних лінгвістичних прийомів і методів дасть можливість вирішити наступні завдання:

- а) конкретизувати лінгвокогнітивний та семантико-онімасіологічний статус концепту;
- б) розробити принципи та визначити методик дослідження лінгвокогнітивної структури досліджуваного концепту;
- в) визначити семантичну структуру концепту, що власне і є базовим прошарком концептополя;
- г) на матеріалі виявлених концептуальних метафор англійської мови представити модель концепту у вигляді культурно-етнологічного ментально-евристичного утворення;
- д) проаналізувати специфіку концепту, яка експлікує сутність мовних одиниць як співвіднесення засобу вербалізації концепту з конкретним мовним колективом, посягати національного менталітету;

Запропонований підхід до вивчення концептів на матеріалі англійської мови сприяє систематизації лінгво-концептуального знання, поглибленню розуміння когнітивної семантики та лінгвокультурології. Аналіз матеріалу периферії концепту є внеском у дослідження якісних характеристик об'єктів позамовної дійсності з точки зору когнітивної лінгвістики та міжкультурної комунікації.

Подана методика є перспективною для подальшого вивчення мовних явищ у ракурсі когнітивної лінгвістики та концептології. Запропонована модель може використовуватись як інструмент лінгвокогнітивного аналізу засобів вербалізації певних концептів.

Список використаних джерел:

1. Augoustinos M. Social cognition. An integrated introduction / M. Augoustinos, I. Walker. – London: Sage, 1995. – 288 p.
2. Dirven R. Cognitive Exploration of Language and Linguistics / R. Dirven, M. Verspoor. – Amsterdam (Philadelphia): John Benjamins Publishing Company, 1998. – 300 p.
3. Damasio A. The Feeling of What Happens: Body and Emotion in the Making of Consciousness / Damasio A. – San Diego, NY., L.: A Harvest Book Harcourt, Inc., 1999. – 385 p.
4. Geeraerts D. Theories of Linguistic Semantics / Geeraerts Dirk. – Oxford University Press, 2010. – 362 p.
5. Lakoff G. Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind / Lakoff G. – Chicago: The University of Chicago Press, 1987. – 614 p.
6. Ortony A. Metaphor, Language, and Thought / A. Ortony // Metaphor and Thought/ed. by A.Ortony. – Cambridge: Cambridge University Press, 1993. – P. 1 – 16.
7. Prinz J. Furnishing the Mind: Concepts and Their Perceptual Basis. – Cambridge, Mass: MIT Press, 2004. – 368 p.
8. Turner M. The Literary Mind. The Origins of Thought and Language / Tur ner M. – NY., Oxford : Oxford University Press, 1996. – 187 p.
9. Van Heusden B. The mold of culture / Van Heusden B. – 2000. – <http://www.semioticon.com/frontline/van1.html>.
10. Vanprys J. A. Survey of Metalinguistic Metaphors / J. A. Vanprys // By Word or Mouth. Metaphor, Metonymy and Linguistic Action in a Cognitive Prospective. – Amsterdam: John Benjamins, 1995. – P. 1–35.